

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 9

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARIDA VOKAL IJROCHILIGI QOBILIYATLARINI SHAKLLANTIRISHNING METODIK TIZIMI VA PEDAGOGIK MODELI

Sobirova Nasiba Aliyor qizi

Nizomiy nomidagi O'zbekiston Milliy pedagogika universiteti, tayanch doktorant.

e-mail: academicaget6767@gmail.com ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-7675-8742>

Annotatsiya.

Boshlang'ich sinf vokal ta'limida diagnostika, repertuar, metod, mashq va baholashni yagona tizimda bog'lash zarurati tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi. Tadqiqotning maqsadi boshlang'ich sinf o'quvchilarida vokal ijrochiligi qobiliyatlarini shakllantirishning metodik tizimi va pedagogik modelini asoslashdan iborat. Tadqiqotda nazariy va qiyosiy tahlil, tizimlashtirish hamda pedagogik modellash tirish usullari qo'llanib, mahalliy vokal metodikasi, Kodály, Dalcroze va Gordon yondashuvlarining funksional imkoniyatlari qiyoslandi. Natijada diagnostik, eshituv-intonatsion, vokal-texnik, ritmik-harakatli, badiiy-ijrochilik va refleksiv-baholash bloklaridan tashkil topgan metodik tizim shakllantirildi. Kodály elementlari intonatsion tayyorgarlikka, Dalcroze ritmik koordinatsiyaga, Gordon tonal-ritmik ichki eshituvga, mahalliy metodika esa vokal-texnik tayyorgarlik va repertuar tanlashga yo'naltirildi. Pedagogik model maqsad, diagnostika, mazmun, metod tanlash, vokal-amaliy faoliyat, baholash, korreksiya va qayta ijroning uzviy sikli asosida qurildi. Modelning farqlovchi jihati baholash natijasining keyingi metodik ta'sirni o'zgartiruvchi korreksion mexanizm sifatida ishlashidir. Taklif etilgan tizim o'quvchining individual vokal profiliga mos pedagogik ta'sirni tanlash va uni ongli, ifodali hamda mustaqil ijroga olib chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: vokal ijrochiligi, boshlang'ich sinf, metodik tizim, pedagogik model, diagnostika, intonatsiya, vokal-texnik tayyorgarlik, refleksiv baholash.

МЕТОДИЧЕСКАЯ СИСТЕМА И ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ ФОРМИРОВАНИЯ ВОКАЛЬНО-ИСПОЛНИТЕЛЬСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ У УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

Собирова Насиба Алиёр кизи

Национальный педагогический университет Узбекистана имени Низами, базовый докторант.

Аннотация.

Актуальность исследования обусловлена необходимостью объединения диагностики, репертуара, методов, упражнений и оценивания в единую систему вокального обучения учащихся начальных классов. Цель исследования заключается в обосновании методической системы и педагогической модели формирования вокально-исполнительских способностей у учащихся начальных классов. В исследовании применены методы теоретического и сравнительного анализа, систематизации и педагогического моделирования, на основе которых сопоставлены функциональные возможности отечественной методики вокального обучения, а также подходов Кодая, Далькроза и Гордона. В результате сформирована методическая система, включающая диагностический, слухоинтонационный, вокально-технический, ритмико-двигательный, художественно-исполнительский и рефлексивно-оценочный блоки. Элементы подхода Кодая направлены на интонационную подготовку, Далькроза — на развитие ритмической координации, Гордона — на формирование внутреннего тонально-ритмического слуха, а отечественная методика — на вокально-техническую подготовку и подбор репертуара. Педагогическая модель построена на основе целостного цикла, включающего постановку цели, диагностику, определение содержания, выбор методов, вокально-практическую деятельность, оценивание, коррекцию и повторное исполнение. Отличительной особенностью модели является использование результатов оценивания в качестве коррекционного механизма, определяющего последующее методическое воздействие. Предлагаемая система позволяет выбирать педагогические средства в соответствии с индивидуальным вокальным профилем учащегося и способствует формированию осознанного, выразительного и самостоятельного исполнения.

Ключевые слова: вокальное исполнительство, начальные классы, методическая система, педагогическая модель, диагностика, интонация,

METHODOLOGICAL SYSTEM AND PEDAGOGICAL MODEL FOR DEVELOPING VOCAL PERFORMANCE ABILITIES IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Sobirova Nasiba Aliyor qizi

Nizami National Pedagogical University of Uzbekistan, PhD Student.

Abstract.

The relevance of this study is determined by the need to integrate diagnostics, repertoire, methods, exercises, and assessment into a unified system of vocal education for primary school students. The study aims to substantiate a methodological system and pedagogical model for developing vocal performance abilities in primary school students. Theoretical and comparative analysis, systematization, and pedagogical modeling were employed to compare the functional potential of local vocal teaching methodology with the Kodály, Dalcroze, and Gordon approaches. As a result, a methodological system consisting of diagnostic, auditory-intonational, vocal-technical, rhythmic-motor, artistic-performance, and reflective-assessment components was developed. Kodály elements were directed toward intonation training, Dalcroze elements toward rhythmic coordination, Gordon's approach toward internal tonal-rhythmic audiation, and the local methodology toward vocal-technical training and repertoire selection. The pedagogical model was constructed as an integrated cycle comprising goal setting, diagnostics, content selection, method selection, practical vocal activities, assessment, correction, and repeated performance. A distinctive feature of the model is that assessment results function as a corrective mechanism that modifies subsequent methodological interventions. The proposed system enables the selection of pedagogical interventions tailored to each student's individual vocal profile and facilitates the development of conscious, expressive, and independent performance.

Keywords: vocal performance, primary school, methodological system, pedagogical model, diagnostics, intonation, vocal-technical training, reflective assessment.

KIRISH

Boshlang'ich musiqa ta'limida vokal faoliyat o'quvchining musiqiy eshituvi, ritmik sezgisi, nutqiy-artikulyatsion apparati, badiiy tasavvuri va o'z ijrosini nazorat qilish qobiliyatini bir vaqtda ishga soladigan murakkab faoliyatdir. Shu sababli vokal mashg'ulot natijasini faqat qo'shiqlar soni yoki takrorlash miqdori bilan emas, balki maqsad, diagnostika, repertuar, metod, mashq, ijro va baholashning yagona pedagogik mantiqda bog'lanishi bilan izohlash maqsadga muvofiq.

UNESCOning 2025-yilda e'lon qilingan "Framework for Culture and Arts Education: Implementation Guidance" hujjati san'at ta'limini o'quvchining yoshi, ehtiyoji va madaniy kontekstiga mos mazmun, pedagogik amaliyot hamda ta'lim muhiti bilan uyg'unlashtirish zarurligini ta'kidlaydi [1]. Boshlang'ich sinf vokal ta'limi uchun bu talab repertuari shunchaki o'zlashtirishdan ko'ra, o'quvchining rivojlanish xususiyatiga mos va natijasi kuzatiladigan tizim yaratishni talab qiladi.

Zamonaviy tadqiqotlar ham bitta metodni universal yechim sifatida qo'llashdan ko'ra, metodlarni o'quv vazifasiga muvofiq tanlash va integratsiyalash zarurligini ko'rsatadi. Q. Jiang Kodály, Orff Schulwerk va Suzuki metodlari bo'yicha 2014–2023-yillardagi tadqiqotlarni umumlashtirib, bu yondashuvlarning musiqiy anglash, ifoda, ijro va ijodkorlikka turli yo'llar bilan ta'sir qilishini ko'rsatgan hamda ularni o'quvchilarning ehtiyojiga moslashtirishni tavsiya qilgan [2]. Musiqa va harakat pedagogikasiga bag'ishlangan sistematik sharhda esa 2013–2023-yillardagi 29 ta Scopus tadqiqoti tahlil qilinib, harakatning musiqiy ta'lim bilan integratsiyasi jismoniy, kognitiv va emotsional rivojlanish bilan bog'liqligi qayd etilgan [3].

O'zbekistonda ham musiqa ta'limi sifatini oshirish institutsional darajada qo'llab-quvvatlanmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 15-noyabrda PQ-391-son qarorida umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa madaniyati fanini rivojlantirish, o'qituvchilar uchun o'quv qo'llanmalar yaratish, malaka oshirish va milliy baholash tizimini joriy etish vazifalari belgilangan [4]. Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 17-oktabrdagi 652-son qarori ushbu milliy baholash tizimini amaliyotga joriy etishning tashkiliy asoslarini belgilaydi [5]. A. Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy institutining 2025-yilgi malaka oshirish dasturlarida musiqa madaniyati yo'nalishining ham mavjudligi pedagog kadrlarning metodik tayyorgarligini muntazam yangilash ehtiyojini ko'rsatadi [6].

Mazkur sharoitda boshlang'ich sinf o'quvchisining individual vokal imkoniyatini aniqlash, unga mos repertuar va mashqni tanlash, eshituv, ritm, vokal texnika va badiiy ifodani bir dars jarayonida muvofiqlashtirish, natijaga qarab metodik ta'sirni qayta tuzish dolzarb metodik vazifaga aylanadi. Ushbu maqolaning maqsadi – boshlang'ich sinf o'quvchilarida vokal-ijrochilik qobiliyatlarini shakllantirishning nazariy asoslangan metodik tizimini ishlab chiqish, uning tarkibiy bloklarini aniqlash va qayta aloqa mexanizmiga tayangan pedagogik modelni asoslashdir.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mahalliy vokal pedagogikasi manbalarida ovoz apparatini boshqarish, nafas, tovush hosil qilish, artikulyatsiya, diksiya va ifodali kuylash vokal tayyorgarlikning muhim tarkiblari sifatida yoritiladi. Q. B. Panjiyev va D. I. Salimova materiallari oliy ta'limdagi musiqa yo'nalishi uchun ishlab chiqilgan bo'lsa-da, undagi vokal-texnik prinsiplar yosh xususiyatiga moslashtirilgan holda boshlang'ich sinf amaliyotida nazariy tayanch sifatida qo'llanishi mumkin [7]. Shu bilan birga, bolalar ovozi bilan ishlashda mashq yuklamasi, qulay tessitura, ovozni zo'riqtirmaslik va bosqichma-bosqich

vokal rivojlanish alohida e'tiborni talab qiladi [14].

D. B. Kabalevskiy rahbarligida yaratilgan musiqa dasturida tinglash, kuylash, musiqiy obrazni anglash va faol ijroning mazmuniy birligi markaziy o'rin egallaydi [8]. Mazkur konsepsiya vokal mashg'ulotini texnik mashqlarning yig'indisidan chiqarib, qo'shiq mazmunini idrok etish va badiiy ifoda bilan bog'lashga xizmat qiladi. Biroq boshlang'ich vokal diagnostikasi, individual ovoz diapazoni va baholash-korreksiya algoritmi maxsus operatsion tizim sifatida berilmagan.

Dalcroze Eurhythmics yondashuvi ritmni tana harakati bilan bog'lab o'rganish imkonini beradi. A. F. Anuar va M. J. Ismail boshlang'ich sinf o'quvchilarining kuylash ko'nikmalarini rivojlantirishda ritmik harakat, solfedjio va zarbli cholg'u elementlarini uyg'unlashtirib, tajriba natijalarida ijobiy o'sish qayd etgan [9]. M. J. Ismail, L. F. Chiat va L. F. Ying olib borgan kvazi-eksperimental tadqiqot ham kuylash va cholg'u ijrosini muvofiqlashtirishda Dalcroze elementlarining foydali bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi [10]. Shu bois mazkur yondashuv taklif etilayotgan tizimda ritmik-harakatli blokning metodik manbasi sifatida qabul qilindi.

E. Gordonning Music Learning Theory konsepsiyasiga tayangan H. Y. Hong va H. Chu 7 nafar boshlang'ich sinf o'quvchisi uchun sakkiz mashg'ulotli kuylash dasturini qo'llab, PMMA vositasida ritm va tovush balandligini anglash ko'rsatkichlaridagi o'sishni qayd etgan [11]. Ushbu natija tonal va ritmik patternlar, audiatsiya hamda qaytarma kuylashning eshituv-intonatsion tayyorgarlikdagi ahamiyatini ko'rsatadi. Biroq kichik tanlanma sababli natijani keng populyatsiyaga avtomatik umumlashtirish mumkin emas.

O'qituvchining metodni egallash darajasi ham natijaga ta'sir etuvchi omildir. J. J. Han 2026-yilda 142 nafar boshlang'ich musiqa o'qituvchisi ishtirokida o'tkazgan tadqiqotida Kodály va Orff yondashuvlari eng ko'p qo'llanadigan tizimlar qatorida ekanini, maxsus tayyorgarlik esa ayrim o'qituvchilik vazifalariga nisbatan ishonch bilan bog'liqligini ko'rsatgan [12]. Bu holat metodik model o'qituvchi uchun tushunarli, ketma-ket va diagnostik qarorga tayangan algoritimga ega bo'lishi zarurligini asoslaydi.

Taklif etilayotgan modelda baholash yakuniy "baho qo'yish" jarayoni sifatida emas, balki keyingi pedagogik qarorni o'zgartiruvchi qayta aloqa mexanizmi sifatida talqin qilinadi. Hattie va Timperley feedbackning samarasi uning maqsad, joriy holat va keyingi qadam haqidagi axborotni qanchalik aniq berishiga bog'liqligini ko'rsatadi [13]. Shu nuqtayi nazardan, boshlang'ich vokal ta'limida baholash natijasi mashq turini, repertuar murakkabligini va individual topshiriqni qayta tanlashga xizmat qilishi kerak.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot nazariy-konseptual xarakterga ega. Empirik tajriba-sinov o'tkazilmagan; shu sababli maqolada modelning amaliy samaradorligi tasdiqlangan natija sifatida emas, keyingi empirik tekshiruv uchun nazariy taklif sifatida beriladi. Tadqiqot materiali sifatida boshlang'ich musiqa va vokal ta'limiga bevosita aloqador mahalliy metodik manbalar, klassik pedagogik konsepsiya, 2021–2026-yillarda chop etilgan xorijiy empirik va sistematik tadqiqotlar, shuningdek, UNESCO va O'zbekiston Respublikasining rasmiy hujjatlari tanlandi [1–14].

Manbalarni tanlashda to'rtta mezon qo'llandi: 1) boshlang'ich yoki umumiy musiqa ta'limiga bevosita aloqadorlik; 2) kuylash, eshituv, ritm, harakat, pedagogik metod yoki baholash mexanizmini yoritish; 3) metodning amaliy komponentlarini ajratish imkoniyati; 4) rasmiy va ilmiy nashrga mansublik. Klassik manbalar ularning tarixiy-metodik ahamiyati sababli saqlandi, zamonaviy manbalar esa modelni hozirgi ilmiy qarashlar bilan bog'lash uchun qo'llandi.

Tahlilda nazariy-qiyyosiy tahlil, tizimlashtirish, funksional taqqoslash va pedagogik modellashtirish metodlari qo'llandi. Funksional taqqoslash har bir yondashuvning "qaysi metod yaxshiroq?" degan umumiy savoliga emas, balki "qaysi metodik element qaysi vokal vazifani kuchliroq qo'llab-quvvatlaydi?" degan savolga javob izlashga qaratildi. Shu asosda vokal rivojlanishning diagnostika, eshituv-intonatsiya, vokal texnika, ritm-harakat, badiiy ijro va refleksiv baholash komponentlari ajratildi.

Pedagogik model ikki darajada qurildi. Birinchi daraja – olti blokli metodik tizim; ikkinchi daraja – ushbu bloklarni individual o'quvchi bilan ishlash jarayonida ishga tushiruvchi besh bosqichli pedagogik sikl: tayyorgarlik, mazmun tanlash, metodik ta'sir, baholash va korreksiya. Mazkur besh bosqich ichida operatsion harakatlar maqsad → diagnostika → mazmun → metod → amaliy faoliyat → baholash → korreksiya → qayta ijro ketma-ketligida amalga oshiriladi. Shunday qilib, metodik tizim "nima rivojlantiriladi?", pedagogik model esa "jarayon qanday boshqariladi?" savoliga javob beradi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Nazariy tahlil asosida "vokal-ijrochilik qobiliyati" boshlang'ich sinf o'quvchisining musiqiy eshituv va intonatsion aniqlikni, ritmik muvofiqlikni, yoshga mos vokal-texnik ko'nikmalarni, badiiy ifodani hamda o'z ijrosini tinglab tuzatish qobiliyatini uyg'un namoyon eta olish imkoniyati sifatida talqin qilindi. Ushbu ta'rif "qobiliyat", "ko'nikma" va "ijro natijasi"ni aynan bir tushuncha sifatida tenglashtirmaydi: ko'nikmalar qobiliyatning amaliy tarkiblari, ijro esa ularning muayyan vaziyatdagi namoyon bo'lish shakli hisoblanadi.

Metodlarning funksional imkoniyatlari tahlili ularni mexanik ravishda birlashtirish emas, balki aniq pedagogik vazifaga mos elementlarni tanlash tamoyilini asoslaydi. Mahalliy vokal pedagogikasi vokal-texnik tayyorgarlik va repertuar bilan ishlashga [7], Kabalevskiy konsepsiyasi mazmuniy-badiiy yaxlitlikka [8], Dalcroze ritm-harakat koordinatsiyasiga [9; 10], Gordon esa tonal-ritmik eshituv va audiatsiyaga [11] tayanch beradi. Jiang tahlil qilgan Orff va Suzuki yondashuvlari ham metodik resurs sifatida muhim [2], biroq mazkur modelning markaziy maqsadi vokal ijrochilik bo'lgani sababli ular asosiy blok emas, balki ijodiy, ritmik va tinglash faoliyatini boyituvchi yordamchi elementlar sifatida ko'riladi.

1-jadval. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida vokal-ijrochilik qobiliyatlarini shakllantirish metodik tizimining tarkibiy tuzilishi

Metodik blok	Maqsad va mazmun	Asosiy vosita va metodlar	Kutiladigan o'zgarish
--------------	------------------	---------------------------	-----------------------

Metodik blok	Maqsad va mazmun	Asosiy vosita va metodlar	Kutiladigan o'zgarish
Diagnostik blok	Ovoz diapazoni, intonatsiya, ritm, nafas, diksiya va boshlang'ich ijro holatini aniqlash	Individual kuylatish, qisqa melodik namunani takrorlash, ritmik topshiriq, kuzatish	Individual vokal profil va keyingi metod tanloviga kirish ma'lumoti
Eshituv-intonatsion blok	Tovush balandligini farqlash, melodik yo'nalishni anglash, audiatsiya va intonatsion aniqlik	Kodaly elementlari, qisqa tonal patternlar, solfedjio, savol-javob kuylash	Tonallikni his qilish va sof intonatsiyaga yaqinlashish
Vokal-texnik blok	Nafasni boshqarish, sog'lom tovush hosil qilish, artikulyatsiya va diksiya	Qisqa yoshga mos mashqlar, fraza bo'yicha kuylash, artikulyatsion topshiriqlar	Zo'riqishsiz, aniq va boshqariladigan kuylash odatlarini shakllantirish
Ritmik-harakatli blok	Ritmni his qilish va ovoz-harakat koordinatsiyasini rivojlantirish	Dalcroze elementlari, yurish, chapak, tana harakati, ritmik takrorlash	Ritmik aniqlik va koordinatsiyaning yaxshilanishi
Badiiy-ijrochilik blok	Musiqiy obraz, matn mazmuni, frazalash, dinamika va sahnaviy ifoda	Yoshga va ovoz imkoniyatiga mos repertuar, ifodali kuylash, yakka va jamoaviy ijro	Ongli va ifodali ijro
Refleksiv-baholash blok	O'z ijrosini tinglash, mezon bo'yicha qiyoslash, xatoni aniqlash va tuzatish	Audioduzuvni qayta tinglash, o'zini baholash, o'qituvchi feedbacki, qayta ijro	O'z-o'zini nazorat qilish va individual rivojlanish rejasini aniqlashtirish

Jadvaldagi bloklar qat'iy bir xil ulushda qo'llanadigan dars qismlari emas. Ularning nisbatini diagnostik profil belgilaydi. Masalan, melodiyaning eshitib to'g'ri tasavvur qiladigan, biroq yuqori tovushlarda intonatsiyasi beqaror o'quvchida eshituv-intonatsion va vokal-texnik bloklar birgalikda kuchaytiriladi. Ritmni takrorlashda qiynaladigan o'quvchida esa Dalcroze elementlari bilan ritmik-harakatli topshiriqlar ulushi oshiriladi. Shunday qilib, tizimning individual xarakteri bir xil bloklarni barcha o'quvchiga teng miqdorda berishda emas, diagnostik natijaga qarab ularning vazifaviy nisbatini o'zgartirishda namoyon bo'ladi.

Diagnostika modeli aniq pedagogik qaror bilan bog'lanishi uchun ko'rsatkichlar operatsion shaklda ifodalanishi lozim. Quyidagi mezonlar nazariy tavsiya sifatida ishlab chiqildi; ular standartlashtirilgan test o'rnini bosmaydi va kelgusida ekspert hamda empirik validatsiyani talab qiladi.

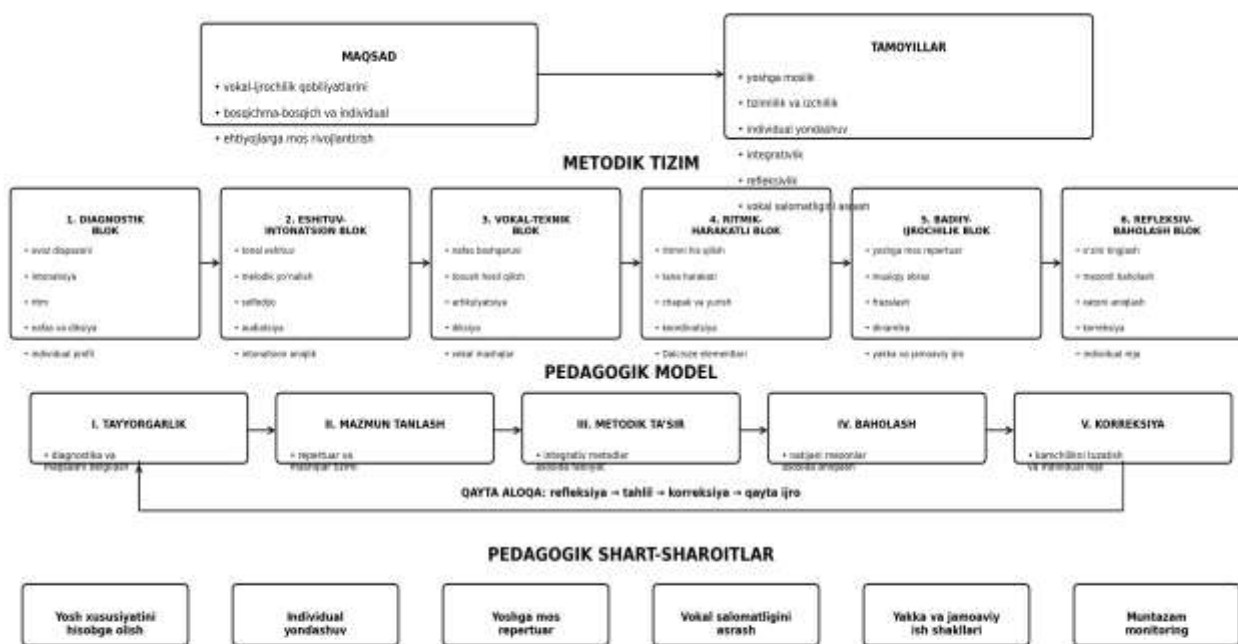
2-jadval. Boshlang'ich vokal diagnostika uchun tavsiya etiladigan mezonlar

Ko'rsatkich	Diagnostik topshiriq	Kuzatiladigan belgi	Pedagogik qaror
Qulay ovoz diapazoni	Qisqa ketma-ket tovush va frazalarni kuylash	Zo'riqishsiz aytiladigan past-yuqori chegaralar	Repertuar tessiturasini va mashq diapazonini moslashtirish
Intonatsion aniqlik	Qisqa melodik namunani tinglab qaytarish	Tovush balandligi va melodik yo'nalishni barqaror saqlash	Kodaly/tonal pattern topshiriqlarini tanlash
Ritmik muvofiqlik	Chapak, yurish yoki bo'g'in orqali ritmni takrorlash	Pulsni saqlash va ritmik namunani aniq qaytarish	Dalcroze harakatli mashqlarini kuchaytirish
Nafas va frazalash	Qisqa frazani bir nafasda kuylash	Nafasni majburlamasdan fraza davomida taqsimlash	Fraza uzunligi va nafas mashqlarini moslashtirish
Artikulyatsiya va diksiya	Qo'shiq matnidagi qisqa parchani kuylash	Tovush va so'zlarning tushunarliqligi	Artikulyatsion topshiriq va tempni moslashtirish
Audiatsiya va ichki eshituv	Tonal yoki ritmik patternni qisqa	Tashqi tayanchsiz tasavvurni	Gordon pattern mashqlaridan foydalanish

Ko'rsatkich	Diagnostik topshiriq	Kuzatiladigan belgi	Pedagogik qaror
	tanaffusdan so'ng qayta ijro etish	saqlash	
Refleksiv nazorat	Audioyozuvni tinglab o'z ijrosini izhlash	Xatoni tanish va keyingi qadamni tushunish	Feedback va individual korreksiya topshirig'ini belgilash

Bolalar ovozi bilan ishlashda pedagogik qaror faqat "ko'proq kuylatish" tamoyiliga tayanmasligi kerak. Repertuar tessituras, mashqning davomiyligi, ovoz balandligi va takrorlash soni bolaning yosh va individual imkoniyatiga mos bo'lishi lozim. Bolalar vokalini rivojlantirish bo'yicha pedagogik adabiyotlar ovozni fiziologik jihatdan ehtiyot qilish, nafas, quloq, ovoz va qo'shiq bilan bosqichma-bosqich ishlashni tavsiya qiladi [14]. Shu sababli vokal salomatligini asrash taklif etilgan modelning alohida tamoyili va pedagogik shart-sharoiti sifatida kiritildi.

Pedagogik modelning besh bosqichi metodik bloklarni o'quvchining individual ehtiyojiga muvofiq ishga tushiradi. "Tayyorgarlik" bosqichida maqsad va boshlang'ich diagnostika aniqlanadi; "mazmun tanlash" bosqichida repertuar, mashq va topshiriq belgilanadi; "metodik ta'sir" bosqichida vazifaga mos integrativ metodlar qo'llanadi; "baholash" bosqichida natija kuzatiladi va mezon bilan qiyoslanadi; "korreksiya" bosqichida keyingi topshiriq qayta tuziladi. Shu jihatdan model chiziqli emas, qayta aloqa asosida takrorlanuvchi sikl hisoblanadi.

Operatsion sikl: maqsad → diagnostika → mazmun → metod → amaliy faoliyat → baholash → koreksiya → qayta ijro

1-rasm. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida vokal-ijrochilik qobiliyatlarini shakllantirishning yangilangan metodik tizimi va pedagogik modeli

Modeldagi qayta aloqa mexanizmi baholashni yakuniy nazoratdan o'quv jarayonini boshqaruvchi vositaga aylantiradi. Masalan, o'quvchi melodik yo'nalishni to'g'ri saqlab, yuqori tovushlarda zo'riqsa, keyingi mashg'ulotda diapazon toraytiriladi, ovoz-eshituv koordinatsiyasi va yengil fonatsiya ustida ishlanadi. Ritm barqaror bo'lmasa, harakatli-ritmik topshiriqlar kuchaytiriladi. O'quvchi o'z ijrosidagi kamchilikni mustaqil aniqlay olsa, refleksiv baholashdan individual reja tuzishga o'tiladi. Bu mantiq feedbackning "keyingi qadamni belgilash" funksiyasiga mos keladi [13].

Taklif etilgan modelning nazariy yangiligi alohida metodlarni bir tizimga nomigagina jamlashda emas, balki ularning funksional elementlarini diagnostik profilga bog'lash va baholash natijasini keyingi metodik ta'sirni o'zgartiruvchi korreksion mexanizmga aylantirishda namoyon bo'ladi. Metodik tizimning olti bloki rivojlantiriladigan komponentlarni, besh bosqichli pedagogik model esa ularni boshqarish algoritmini ifodalaydi. Mazkur ajratish modelning ichki mantiqini aniqlashtiradi va "metodik tizim" hamda "pedagogik model" tushunchalarining bir-birini takrorlashiga yo'l qo'ymaydi.

Modelning amaliy qo'llanishi uchun quyidagi pedagogik shart-sharoitlar zarur deb qaraladi: 1) 1-4-sinflarning yosh xususiyatini hisobga olish; 2) individual vokal profilga tayangan differensial yondashuv; 3) ovoz imkoniyatiga va mazmuniy tushunishga mos repertuar; 4) bolalar ovozi salomatligini asrash; 5) yakka va jamoaviy ish shakllarining muvozanati; 6) muntazam monitoring va qayta aloqa. Bunda sinf darajasi oshgani sari repertuar, fraza uzunligi, ritmik va intonatsion murakkablik bosqichma-bosqich ko'paytirilishi kerak, biroq bu oshirish o'quvchining real vokal holatiga

moslashtiriladi.

TADQIQOT CHEKLOVLARI

Mazkur maqola nazariy-konseptual tadqiqot bo'lgani sababli taklif etilgan tizimning samaradorligi bo'yicha empirik da'vo qilinmaydi. Diagnostik mezonlar standartlashtirilgan psixometrik yoki vokal test sifatida validatsiya qilinmagan; ular pedagogik kuzatuv va keyingi tajriba-sinov uchun ishchi mezonlar sifatida taklif etiladi. Model 1–4-sinf bosqichini umumiy qamrab oladi, biroq har bir sinf kesimida diapazon, repertuar, mashq davomiyligi va baholash mezonlarini alohida moslashtirish talab etiladi. Keyingi tadqiqotlarda ekspert bahosi, pilot sinov, tajriba va nazorat guruhlari, pre-test/post-test o'lchovlari hamda inter-rater ishonchliligi orqali modelning amaliy adekvatligini tekshirish maqsadga muvofiq.

XULOSA

Tahlil natijasida boshlang'ich sinf o'quvchilarining vokal-ijrochilik qobiliyatlarini rivojlantirishni alohida mashqlar yoki bitta metod doirasida emas, diagnostika, eshituv-intonatsiya, vokal texnika, ritm-harakat, badiiy ijro va refleksiv baholashning o'zaro bog'langan tizimi sifatida tashkil etish zarurligi nazariy jihatdan asoslandi.

Taklif etilgan olti blokli metodik tizim "nima rivojlantiriladi?" degan savolga, besh bosqichli pedagogik model esa "jarayon qanday boshqariladi?" degan savolga javob beradi. Tayyorlov, mazmun tanlash, metodik ta'sir, baholash va korreksiya bosqichlari qayta aloqa orqali o'zaro bog'lanadi.

Kodály elementlari eshituv-intonatsion tayyorgarlikda, Dalcroze elementlari ritmik-harakat koordinatsiyasida, Gordon patternlari audiatsiya va tonal-ritmik ichki eshituvni rivojlantirishda, mahalliy vokal pedagogikasi manbalari esa vokal-texnik tayyorgarlik va repertuar bilan ishlashda funksional tayanch sifatida qo'llanishi mumkin. Biroq ularning har biri o'quvchining diagnostik profiliga va aniq pedagogik vazifaga muvofiq tanlanishi lozim. Modelning farqlovchi nazariy jihati baholashni jarayon yakuni emas, balki keyingi metodik qarorni belgilovchi korreksion mexanizm sifatida qurishidir. Shu bilan birga, yoshga moslik, individual yondashuv, vokal salomatligini asrash, repertuarining pedagogik maqsadga muvofiqligi va muntazam monitoring modelning zarur shart-sharoitlari hisoblanadi. Taklif etilgan metodik tizim va pedagogik model hozircha konseptual xarakterga ega. Uning ilmiy-amaliy qiymatini yakuniy baholash uchun modelni boshlang'ich sinflarda tajriba-sinovdan o'tkazish, diagnostik mezonlarning ishonchliligi aniqlash va vokal-ijrochilik ko'rsatkichlaridagi dinamikani statistik tahlil qilish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. UNESCO. Framework for Culture and Arts Education: Implementation Guidance. Paris: UNESCO, 2025. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/implementation-guidance-unesco-framework-culture-and-arts-education>
2. Jiang Q. The Impact of Kodály, Orff Schulwerk, and Suzuki Music Teaching Methods on the Development of Students' Musical Abilities: A Systematic Review // Teaching and Teacher Education. 2025. Vol. 159. Article 104991. DOI: 10.1016/j.tate.2025.104991. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0742051X25000678>
3. del Barrio L., Arús M. E. Music and Movement Pedagogy in Basic Education: A Systematic Review // Frontiers in Education. 2024. Vol. 9. Article 1403745. DOI: 10.3389/feduc.2024.1403745. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/education/articles/10.3389/feduc.2024.1403745/full>
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 15-noyabrdagi PQ-391-son "Umumiy o'rta ta'lim maktablarida musiqa madaniyati fani o'qitilishini tubdan takomillashtirish hamda ushbu fan o'qituvchilarining kasbiy faoliyatini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori. URL: <https://www.lex.uz/docs/-7221711>
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 17-oktabrdagi 652-son "Musiqa madaniyati fani va jismoniy tarbiya fani o'qituvchilarining bilim darajasi hamda kasbiy mahoratini aniqlash bo'yicha milliy baholash tizimini joriy etish to'g'risida"gi qarori. URL: <https://www.lex.uz/uz/acts/-7773590>
6. A. Avloniy nomidagi pedagogik mahorat milliy instituti. 100 soatlik malaka oshirish kurslari boshlandi. 03.09.2025. URL: <https://avloniy.uz/uz/news/1188-100-soatlik-malaka-oshirish-kurslari-boshla>
7. Panjiyev Q. B., Salimova D. I. Vokal va zamonaviy musiqa: o'quv-uslubiy material. Toshkent, 2017–2019. URL: <https://portal.guldu.uz/?act=resources&id=7996>
8. Программы общеобразовательных учреждений: Музыка. 1–8 классы / под науч. рук. Д. Б. Кабалева. 3-е изд. Москва: Просвещение, 2006. 225 с. ISBN 5-09-014727-2. URL: https://webirbis.ekmob.ru/cgi-bin/cgiirbis_64.exe?C21COM=S&I21DBN=WEBS_SIMPLE&P21DBN=WEBS
9. Anuar A. F., Ismail M. J. Infusing Dalcroze Eurhythmics in Improving Singing Skills Among Primary School Students // Quantum Journal of Social Sciences and Humanities. 2021. Vol. 2, No. 1. P. 24–38. DOI: 10.55197/qjssh.v2i1.27. URL: <https://www.qjssh.com/index.php/qjssh/article/view/27>
10. Ismail M. J., Chiat L. F., Ying L. F. An Active Learning Study: Mastering Music Coordination Skills through Kompang and Dalcroze Eurhythmics among Primary Students // International Journal of Instruction. 2023. Vol. 16, No. 1. P. 191–204. URL: <https://e-iji.net/ats/index.php/pub/article/view/180>
11. Hong H. Y., Chu H. A Study on the Effect of Afterschool Singing Class Program Applying Gordon's Pattern Study // Journal of Music Education Science. 2021. No. 48. P. 43–58. DOI: 10.30832/JMES.2021.48.43. URL: <https://www.kci.go.kr/kciportal/ci/sereArticleSearch/ciSereArtiView.kci?sereArticleSearchBean.artiId=ART002739322>
12. Han J. J. Elementary Music Teachers' Implementation of General Music Approaches and Perceptions of Preparation to Teach Elementary Music // Update: Applications of Research in Music Education. 2026. OnlineFirst, 11 May 2026. DOI: 10.1177/87551233261444039. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/87551233261444039>
13. Hattie J., Timperley H. The Power of Feedback // Review of Educational Research. 2007. Vol. 77, No. 1. P. 81–112. DOI: 10.3102/003465430298487. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.3102/003465430298487>
14. Phillips K. H. Teaching Kids to Sing. 2nd ed. Wadsworth, 2014. 412 p. ISBN 978-1133958505. URL: https://books.google.com/books/about/Teaching_Kids_to_Sing.html?id=0JOCMAEACAAJ